№ 136 ԿԻՐԱԿԻ, 14 ՅՈՒԼԻՍԻ

1918
ՔԱՌԱՍՈՒՆՆԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԿԻՐԱԿԻ, 14 ՅՈՒԼԻՍԻ № 136

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յուլիսի 1-ից մինչև տարվայ վերջ Թիֆլիսում —24 ր., արտասահման—40 ր.
Թիֆլիսում ամսական 7 ռուբլի։
Առանձին համարները Թիֆլիսում և գաւառներում 35 կ., երկաթուղային կայարաններում 40 կոպ.։

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Соломоновская, 21.

Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—3 (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են՝ Կովկասում ևւրաքանչիւր տողատեղին50—30 կոպ., Կովկասից դուրս՝ 60—40 կոպ.։

Հասցէն փոխելու համար պէտք ուղարկել թէ հին հասցէն և թէ 1 ռուբլի։

«Մշակի» խմբագրութիւնը, աշխատակիցները և
գրաշարները
խորին վշտով յայտնում են ի գիտութիւն հայ հասարակութեան, որ ամսիս 6-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին, իր բնակարանում ոճրագործների ձեռքով նենգօրէն սպանվեց Թերթիս երկարամեայ անխոնջ խմբագիր և հրապարակախօս

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԸ

Յուղարկաւորութիւնը կիրակի, յուլիսի 14-ին, առ. ժ. 10-ին, հանգուցեալի բնակարանից (по Вознесенской, ул. Жуковскаго № 23) դէպի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցին։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը, «Մշակի» պանթէօնում։

Եղիսաբէթ և Սուրէն Առաքելեանները սրտի անհուն կսկիծով յայտնում են՝ առաջինն իր ամուսնու, երկրորդն իր հօր՝

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

եղեռնական մահվան մասին, որ տեղի ունեցաւ յուլիսի 6-ին շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8-ին։

Յուղարկաւորութիւնը կիրակի, յուլիսի 14-ին, առ. ժ. 10-ին, հանգուցեալի բնակարանից (Ул. Жуковскаго № 23) դէպի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցին։

Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը, «Մշակի» պանթէօնում։

Արշակ Առաքելեան և Հեղինէ Սուստամեան սրտի անհուն կսկիծով յայտնում են իրանց Թանգագին եղբօր՝

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

եղեռնական մահվան մասին, որ տեղի ունեցաւ յուլիսի 6-ին, շաբաթ, երեկ. ժամը 8-ին չարագործների ձեռքով։

Յուղարկաւորութիւնը կիրակի, յուլիսի 14-ին, առ. ժ. 10-ին, հանգուցեալի բնակարանից դէպի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցին։

Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը, «Մշակի» պանթէօնում։

Թաղման Կարգադրիչ Յանձնաժողովը յայտնում է ի գիտութիւն հասարակութեան, որ յուլիսի 6-ին, երեկ. ժամը 8-ին, իր բնակարանում ոճրագործների ձեռքով դաւաճանօրէն սպանվեց «Մշակ» լրագրի երկարամեայ խմբագիր և յայտնի հասարակական գործիչ և հրապարակախօս

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԸ

Յուղարկաւորութիւնը կիրակի, յուլիսի 14-ին, առ. ժ. 10-ին, հանգուցեալի բնակարանից (ул. Жуковскаго № 23.) դէպի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցին։

Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը, «Մշակի» պանթէօնում։

Թաղման Կարգադրիչ Յանձնաժողով

(հ. ու. կ.) 548. 3—2

Հայ Ժողովրդական Կուսակցութեան Կենտրոնական Կոմիտէն յայտարարում է, որ յուլիսի 6-ին չարագործների ձեռքով սպանվեց

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԸ,

Կուսակցութեան հիմնադիրներից մէկը և Կենտրոնական Կոմիտէի փոխնախագահը։ Կուսակցութեան անդամներն ու համակրողները հրաւիրվում են հանգուցեալի հոգեհանգիստներին և Թաղմանը։

(հ. ու. կ.) 546. 3—2

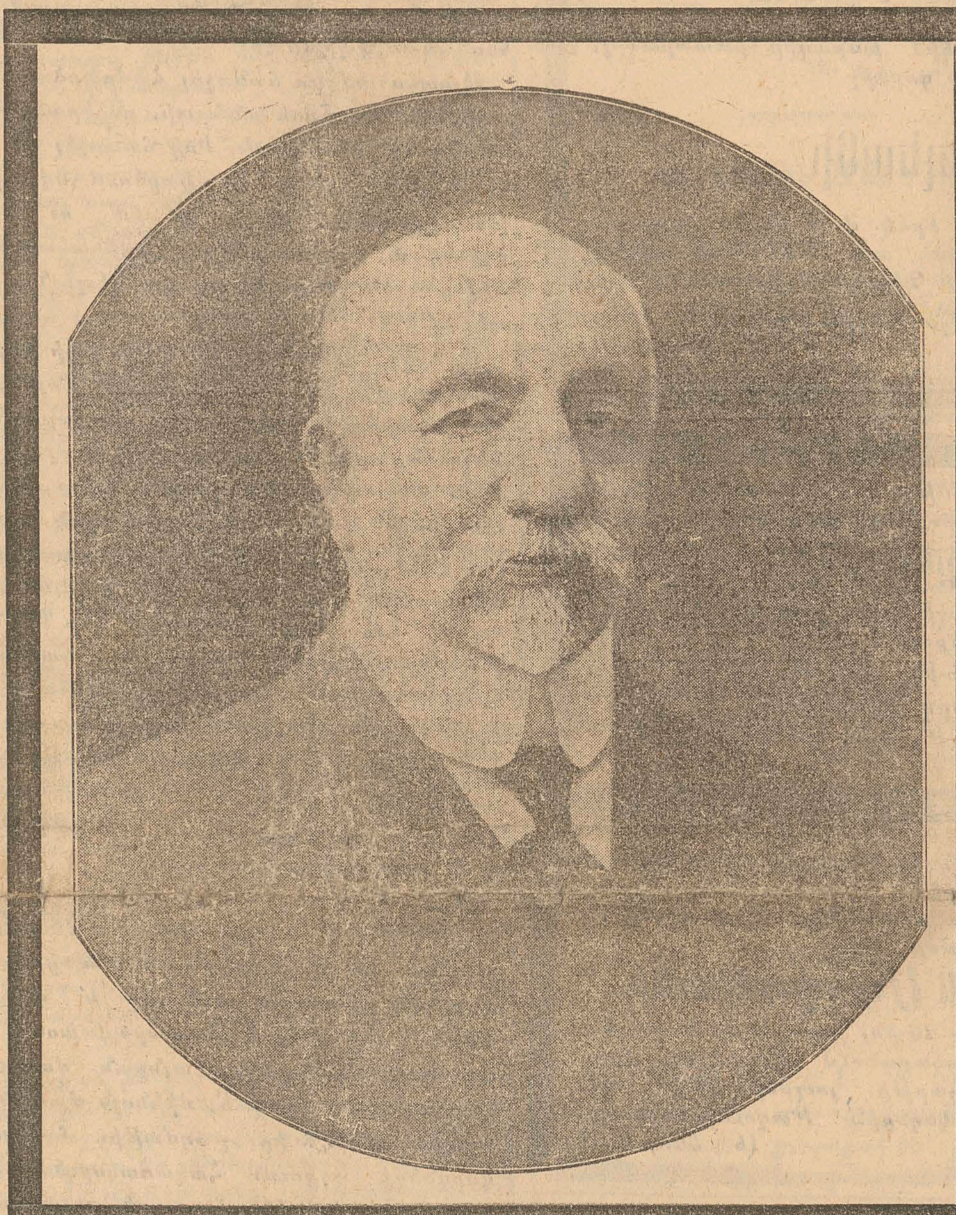

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

(ծն. 1855 Թ. ապրիլի 29—վխճ. 1918 յուլիսի 6)

Հայաստանի Վերաշինութեան Յանձնաժողովը և Հայ Նպաստամատոյց Ընկերութեան վարչութիւնը յայտնում են հայ հասարակութեան Յանձնաժողովի և Ընկերութեան հիմնադիր, փոխ նախագահ, «Մշակի» խմբագիր-հրատարակիչ, հրապարակախօս և հասարակական գործիչ՝

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

ողբերգական մահը, որ տեղի ունեցաւ յուլիսի 6 ին երեկ. ժ. 8-ին չարագործների ձեռքով իր բնակարանում։

Յուղարկաւորութիւնը, կիրակի, յուլիսի 14-ին, առ. ժ. 10-ին հանգուցեալի բնակարանից (ул. Жуковскаго, № 23) դէպի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցին։

Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը, «Մշակի» պանթէօնում։

(հ. շ. կ.) 547. 3—2

Գաղթականական Գլխաւոր Խորհուրդը խորին վշտով յայտնում է հասարակութեանը Խորհրդի փոխ-նախագահ, «Մշակի» խմբագիր-հրատարակիչ, հրապարակախօս և հասարակական գործիչ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

եղեռնական մահը, որ տեղի ունեցաւ յուլիսի 6-ի երեկ. ժ. 8-ին իր բնակարանում։ Յուղարկաւորութիւնը կիրակի, յուլիսի 14 ին, առ. ժ. 10 ին, հանգուցեալի բնակարանից (Ул. Жуковскаго № 23) դէպի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցին։

Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը, «Մշակի» պանթէօնում։

551. 3—1

ՄԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏԸ

Այսօր հողին է պահ տրվում Համբարձում Առաքելեանի մարմինը։

Դէպի յաւիտենական հանգիստն է յուղարկվում «Մշակի» անխոնջ խմբագիրը, խիզախ հրապարակախօսը։

Վերջինը՝ Գ. Արծրունու Թողած աւանդի առաջին աւանդապահներից։

Արծրունեան շկօլայի ամենաերանդուն ջատագովը և տիպիք ներկայացուցիչը։ Ազատ խօսքի և ուժեղ գրչի անվհատ զինուորը։

Հայ ժողովրդի անկաշառ բարեկամը նրա սգի և աղէտների օրերին և նրա շահերի ու իրաւունքների արթուն պահապանը։

Մեր ցեղի ցիր-ցան բեկորների շաղկապող օղակը և պացիֆիզմի առաջին առաքեալը մեզանում։

Հ. Առաքելեանի մահվամբ հայ կեանքի ասպարէզից իջնում է մի մարդ, որ հոգով ու սրտով նուիրված էր իր ազգին. մի չարքաշ աշխատաւոր, մտքի ու գրչի աշխատաւոր, որ շատ բան տուեց իր երկրին, բայց փոխարէնը ոչինչ չը ստացաւ։

Մի հասարակական ու քաղաքական գործիչ, որը չը գիտէր՝ ինչ է յոգնածութիւնը և ինչ, հանգստութիւնը։

Հանրօգուտ գործի, գրական աշխատանքի և հրապարակախօսական անընդհատ պայքարի մէջ իր գոյութեան նպատակը տեսնողը։

Մարդը, այդ բառի ամենալայն իմաստով։

Ահա ում աճիւնն է այսօր հողին յանձնվում։

Մենք, «Մշակի» աշխատակիցներս, ընկերական վերջին պարտքն ունենք տալու մեր այդ գաղափարական աւագ զինակցին։

Նրան, որ իր անսպառ եռանդով դէպի գրչի աշխատանքը, չէրմ հաւատով դէպի մարդկայնութիւնը, անձնուիրութեամբ դէպի հասարակական շահն ու գործը, կենդանի օրինակ էր ծառայում մեզ համար, և մինչև իր մահվան վերջին րոպէն հաւատարիմ իր դրօշակին, կանգնած հասարակական-հրապարակախօսական դիրքի վրա, գրիչը բարձր կուռնադկաբագործ ձեռքով ընկաւ գնդակահար։

Մեծ է և անփոխարինելի այդ կորուստը հայ ժողովրդի համար մանաւանդ այս մեր դժնդակ օրերում, երբ շիտակ և համարձակ գործողները մեծ սով է տիրում։

Անփոխարինելի է այդ կորուստը եւ առաւել «Մշակի» որբացեալ ընտանիքի համար։

Զրկվելով հմուտ ղեկավարից, կորցնելով հրապարակախօսական իր ամենազգայուն ջիղը և ամենասուր միտքն ու գրիչը, «Մըշակը» ստիպված պէտք լինի լարել իր ամբողջ եռանդը և համախմբել շուրջը իր բոլոր ույժերը՝ ծածկելու այն վէրը, որ բացվել է խմբագրի մահով։

Այդպիսի մտահոգութեամբ ու այդպիսի ծանր մտածմունքներով մենք կանգնում ենք Հ. Առաքելեանի անշնչացած դիակի առաջ, որ տեղ է գտնում իր ուսուցչի կողքին, իր ընկեր տիտանների շարքում, խմբագրական դամբարանի մէջ։

Վերջին հրաժեշտի ժամին, մեր վերջին խօսքն ունենք ասելու քեզ, սիրելի Համբարձում։

Մենք բոլորս էլ զգում ենք այդ ու հասկանում։

Խոլորած քո անշունչ աճիւնը, քո թարմ շիրմի առաջ մենք՝ քո զինակիցներ, քո աշխատակիցները անունից՝ գալիս ենք կրկնելու այն ուխտը, ինչ որ դուք տուիք Թանգագին աւագդ ստանալիս։

Երդվում ենք Գ. Արծրունու

Հայ Ժող. Կուս. Աշակերտական Փրակցիան սրտի անհուն կսկիծով յայտնում է ընկերներին և համակրողներին, որ շաբաթ, յուլիսի 6 ին, իր բնակարանում չար մարդկանց ձեռներէցութեամբ սպանվեց Հ. Ժ. Կ. հիմնադիրներից, Կենտ. Կոմ. փոխ-նախագահ և քանքարաւոր խմբագրապետ հայ աւագագոյն «Մշակ» լրագրի

Համբարձում Առաքելեանը

Թաղումը կիրակի, յուլիսի 14-ին, Խօջիվանքի գերեզմանատանը, «Մշակի» պանթէոնում։

(ու. կ.) 550. 2—1

Մարիամ և Զաքարիա Նազարբէկեանները իրանց որդիներով սրտի անհուն ցաւով յայտնում են առաջինն իր եղբօր, իսկ երկրորդն իր աներորդու՝

Համբարձում Առաքելեանի

եղեռնական մահվան մասին, որ տեղի ունեցաւ յուլիսի 6-ին, շաբաթ, եր. ժ. 8-ին, չարագործների ձեռքով։
Յուղարկաւորութիւնը կիրակի, յուլիսի 14-ին, առ. ժ. 10-ին, հանգուցեալի բնակարանից դէպի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցին։
Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը, «Մշակի» պանթէոնում։

Կովկ. Հայոց Բարեգ. Ընկ. Խորհուրդը

խորին վշտով յայտնում է հասարակութեան «Մշակի» խմբագիր հրատարակիչ, հրապարակախօս և հասարակական գործիչ

Համբարձում Առաքելեանի

եղեռնական մահը, որ տեղի ունեցաւ յուլիսի 6-ի երեկ. ժ. 8-ին իր բնակարանում։ Յուղարկաւորութիւնը կիրակի, յուլիսի 14-ին, առ. 3-ին հանգուցեալի բնակարանից (ул. Жуковская 23) դէպի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցին։
Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը՝ «Մշակի» պանթէոնում։

Սոֆիա և Յովհաննէս Զաթալրաշեանները իրանց երեխաներով խորին յայտնում են՝ առաջինն իր քրոջ ամուսնու, իսկ երկրորդ իր քենակալի՝

Համբարձում Առաքելեանի

եղեռնական մահվան մասին, որ տեղի ունեցաւ յուլիսի 6-ին, շաբաթ, եր. ժամը 8-ին, չարագործների ձեռքով։
Յուղարկաւորութիւնը կիրակի, յուլիսի 14-ին, առ. ժ. 10-ին, հանգուցեալի բնակարանից դէպի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցին։
Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը, «Մշակի» պանթէոնում։

Գալուստ Մկրտչեան իր որդկերանցով՝ Նիկիտ, Սուրէն և Սեդրակ Ստեփանեանները ցաւոք սրտի յայտնում են հարազատներին և ծանօթներին՝ առաջինը իր սիրելի ու անմոռանալի մօր՝

Եղիսաբէթ (Լիզա) Յակոբեան Ստեփանեանի

վաղաժամ մահը, որ տեղի ունեցաւ շաբաթ, յուլիսի 15-ին, առ. ժամը 9 ին։ Հոգեհանգիստը ամեն օր, երեկ. ժամը 7-ին, իր բնակարանում (Солодакъ, Проселочный пер. № 16)։ Յուղարկաւորութիւնը երեքշաբթի, յուլիսի 16-ին, առ. ժամը 10-ին, իր բնակարանից դէպի ս. Նորաշէն եկեղեցին։ Թաղումը նոյն օրը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։ (ե.) 563. 2—1

Յակոբ, Անթառամ, Սիրանոյշ և Արամ Բաբախանեանները սրտի կսկիծով յայտնում են ընկերներին և բարեկամներին՝ առաջինը իր վաղաթառամ ամուսնու, երկրորդն իր սիրելի հարսի, իսկ վերջինները իրանց թանգագին մօր,

Ովսաննա Բաբախանեանի

մահվան մասին, որը տեղի ունեցաւ յուլիսի 13-ին։ Հոգեհանգիստը տեղի կունենա կիրակի, յուլիսի 14-ին, երեկ. ժ. 7-ին։ Յուղարկաւորութիւնը երկուշաբթի, յուլիսի 15 ին, առ. ժամը 10 ին, դէպի Քամոյեան եկեղեցին։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։ 560. 1—1

ՀԱՅ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
DEUTS-ARMENISCHER KULTURVEREIN

Կիրակի, յուլիսի 14-ին, ցերեկվայ ժամը 1-ին, Արտիստական Ընկ. այգում (Միքայէլեան պր. № 107) տեղի կունենայ

Ա Ր Տ Ո Ւ Ր Լ Ա Ց Ս Տ Ի

Դասախօսութիւն գերմաներէն լեզուով

„Հայոց Ազգը„

նիւթի մասին։ Մուտքը 2 րուբլի. տոմսակները մուտքի մօտ՝ դասախօսութիւնից առաջ։ Կուլտուրական ընկերութեան անդամները մուտքի համար չեն վճարում։
տո. 556. 2—1

Ջախաթալցիների ժողով

Կիրակի, յուլիսի 14 ին, երեկոյեան ժամը 6-ին Կ. Հ. Բ. Ընկ. դահլիճում (Абасъ-Абатс. пер. № 7) կը կայանայ Թիֆլիսաբնակ ջաքաթալցիների ընդհանուր ժողովը։ Զաք. Հայրեն. Միութեան վարչութիւնը խնդրում է բոլորին ներկայ լինել։ Գ. Դարբինեանը կը զեկուցէ Զաքաթալայի ներկայ քաղաքական դրութեան մասին և շրջանի հայերի համար ստեղծված ծանր կացութիւնը։ Բոլորի ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։
տո. 564. 1—1

սրբազան յիշատակով, երդվում ենք քո թարմ աճիւնի առաջ՝ բարձր պահել մեզ աւանդված դրօշակը, պահել ու շարունակել «Մշակը» անշեղ ու անբիծ, որքան որ մեր ոյժերը կը ներեն, որքան որ հնարաւորութիւն կունենանք։

Հանգիստ խղճով և անխռով համոզմունքով իջիր քո մշտնջենական օթևանը։

Ընդունիր հրաժեշտի մեր վերջին համբոյրը։

Հանգիստ քո նշխարներին, «Մըշակի» անխոնջ ու հաւատարիմ մշակ։

Գրչի անվեհեր զինուոր։

ՊՍԱԿԻ ՓՈԽԱՐԷՆ

Միշտ բարեհամբոյր, միշտ կալեկցող, միշտ պատրաստ լուռ ու անտրտունջ մերձաւորներին ծառայելու և հեռաւորներին օգնելու։

Քաղաքակիրթ էր նա և սիրալիր գրեթէ բուն եւրոպացու չափ, մոռացկոտ էր իր նիւթական շահերի վերաբերմամբ, յիշաչար և վրիժառու հասարակական շահերի համար։

Գիտէր յարգել մեծերի պատիւը և ճանաչել փոքրերի իրաւունքը։ Աւանդապահ էր բառիս լաւագոյն իմաստով։ Հանգիստ, անվրդով, յաճախ նոյն իսկ ֆլեգմատիկ։

Ունէր մշտական մի լայն ու մեղմ ժպիտ, որ նրա սպանիչ զէնքն էր բարեկամների սուր կատակների և թշնամիների անվայել հեգնանքի ու բիրտ ու կոպիտ ծաղրի ու հայհոյանքների դէմ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՄՄԲԻ ԹԱՏՐՈՆ
(Թիֆլիսի ամառ. Ժողովարան)
Կիրակի, յուլիսի 14-ին,
Ց. ՈՍԿԱՆԵԱՆԻ օպերետային խումբը կը ներկայացնէ Ու. Հաջի-Բէկովի
„Ասլի եւ Քեարամ"
Երաժշտական ողբերգ. 5 արար. փոխ 6. նկարներով
Ասլի . . . տ. Պարսադան-Թումանեան
Քեարամ . . . պ. Արզարեան
Թագաւոր . . . պ. Թումանեան
Տէրտէր . . . պ. Գյուլխանդանեան
Սկիզբը երեկ. ժ. 8-ին
Կը լինի նոր բալետ մասերով. պ. Ալիեւ
Վաղը, երկուշաբթի, «Արշին Մալ-Ալան»
Անդադրման ներկայացումը կը կայանայ [illegible]

Արհեստաւորաց ակումբ
Երեքշաբթի, յուլիսի 16 ին, հայ օպերետային խումբը կը ներկայացնէ
ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ-ԱԼԱՆ
Մասնակցում են տ. տ. Մարգո, Նունէ, Սոֆի Վարդանեան, օր. Արաքս, պ. պ. [illegible] Տոնեան, Սարդարեան և Հայկ Տոնեան։
Սկիզբը է. ժ. 8-ին նոր ժամանակով։
ԱԶԴ.—Մեծ երեքշաբթի նոր դրամ օպերետ «ԱՍԼԱՆ ՈՒ ՆԱԶԻԿԷ»
Կարգադրիչ՝ Գարա
(ն.) տո. 562. 2—1

[illegible]

մասնաւոր կեանքում։ Իսկ ճանաչել եմ ես նրան շատ վաղուց։ Եւ կարծում եմ, թէ չեմ սխալուել, քանի որ իմ ու նրա մէջ եղած ընդհարումների ամենակատաղի միջոցներին իսկ չեմ զգացել դէպի նա ատելութիւն։

Տարբեր էր նա մի փոքր իբրև գրչի մարդ։ Ճշմարտասէր էր նա անսահման, բայց մինչև անտիճանի սուբեկտիվ, արդարամիտ, բայց ինքնամոռացութեան չափ ծայրայեղ, միշտ գաղափարական, բայց և միշտ անհաշտ։ Նրա հասարակական առնչութիւնը դէպի հասարակական սխալները չափ չունէր։ Նրա թոյնն անսպառ էր, երբ հարկաւոր էր խայթել։ Նա չը գիտէր խնայել, երբ կար անհրաժեշտութիւն կործանելու։ Անհաշտ էր իբրև մարտնչող, դաժան որպէս դատաւոր։

Այս տեսակէտից Համբարձում Առաքելեանը Գրիգոր Արծրունու իսկական աշակերտն էր և մեծ յաջորդը, նրա չափ կրակոտ, նրա չափ տաղանդաւոր։

Այո, հէնց այդ ծայրայեղութեան, այդ կրքոտութեան և այդ դաժանութեան մէջ էին կայանում Համբարձում Առաքելեանի և՛ բարձր արժանաւորութիւնը և՛ փոքրիկ թերութիւնը և՛ իբրև հրապարակախօսի։ Դա էր, որ նրան դարձրեց այնքան վտանգաւոր, այնքան ատելի և, միևնոյն ժամանակ, այնքան ահաւոր իր բազմաթիւ հակառակորդների աչքում։ Հակառակորդների, որոնք, սակայն, չէին կարողանում դիմանալ նրա սուսերի խարազանի հարուածներին, ուստի և ամեն մի բանակռիւ վերջացնում էր ապիկարների սովորական զէնքով—ծաղրով, հայհոյանքներով ու զրպարտութիւններով։ Մի զէնք, որ երբեք չէր փըրկում նրանց կողմնակի և օբեկտիվ դիտողի արհամարհանքից և միայն ծառայում էր անբեկուն հրապարակախօսի ժողովրդականութեանը, օր օրի վրա բարձրացնելով նըրան իր հակառակորդների գլխից վեր։

Բայց մի բան, որ առանձնապէս զարմացնում էր ինձ, Համբարձում Առաքելեանի մէջ—նրա ֆենոմենալ եռանդն էր, նրա գրբընական աշխատասիրութիւնը։ Այդ մարդը չը գիտէր յոգնել ոչ ֆիզիքապէս և ոչ մտաւորապէս։ Կարծես, նրա ներվերը պողպատից էին, ուղեղը բրոնզից։

Անշուշտ գաղափարն էր, որ նրան ներշնչում էր այդքան ոյժ, եռանդ և ոգևորութիւն։ Իր պայծառ ազգի երջանկութեան գաղափարը, որի համար նա աշխատեց ամբողջ կէս դար և որի իրագործումը, սակայն, բաղդ չունեցաւ տեսնելու։

Շիրվանզադէ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ ԿԱՐԾԻՔԸ
ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՉԻ ՄԱՍԻՆ

Երբ մի հրապարակախօս, մի հասարակական գործիչ աշխատում է դուր գալ ամենքին, ժողովրդական լինել ամենքի համար, չունենալ հակառակորդներ, երկու եւ երեք աթոռների վրա նստել, պարզ է, որ նա չունի անսասան հաստատ, անդրդուելի համոզումն իր վրա վերցրած միսիայի, իր գաղափարների համար։ Զօրեղ է նա, ով, անկասկած, անաչառ պատմութիւնը կը գնահատէ բաց արժանոյն նրան, ով վախկոտութեամբ խոյս չի տալ կռիւ դաշտից։

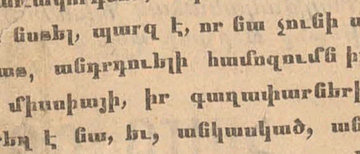

ԲԵՐԴԸ ՆԵՐՍԻՑ ՎԵՐՑՆԵԼԸ

[illegible]

...ուացած ամեն աստուածային և մարդկային օրէնքներ...

Մենք, մենք դարերով տանջված հայերս, անխնայ կերպով մեր ոտքի տակ գցելով մի ծերունի հրապարակախօսի, որը վարելով 48 տարի գոյութիւն ունեցող թերթի խմբագրութիւնն ու հրատարակութիւնը՝ չէր խնայում ոչ իր ժամանակը և ոչ հանգիստը, որը ճակատը բաց աներկիւղաբար բանում էր հասարակութեան փտած, թարախոտ վէրքերը և իբրև պատասխանատու զինուոր՝ անքուն աչքով վազում էր այնտեղ, ուր կարիք կար անկաշառ խօսքի, որը հիմնում էր և գործում ամենակարևոր ազգային-հասարակական հաստատութիւններ, ահա այդպիսի մի գործչի եռանդուն հրապարակախօսի, այն էլ իր յոգնավաստակ կեանքի վերջին արշալոյսին, մենք, մենք հայերս գետին ենք տապալում և մորթում, իբրև մի դաժան թշնամի չարագործի...

Ես, որ մտնում եմ կեանքիս 70-ամեակին, ես, որ կեանքումս բազմիցս անգամ հեկեկալով թափել եմ աղի արտասուք ազգիս թշուառութեան դէպքերին և հազուադէպ սփոփիչ արտասուք՝ ուրախալի ժամերին, այսօր, ի տես հարազատ եղբօր ձեռքով մորթված Համբարձում Առաքելեանի դիակի, վերջին յուսահատութեան հասած, անմխիթար սրտով ողբում եմ... ողբում եմ ոչ սպանված արդարին, ողբում եմ ազգիս վիճակը, բաղդը և սև ու մութ ապագան..

Ա՜խ և ա՜խ, ազգիս բերդը ներսից է վերցվում..

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

Թիֆլիս, 8 յուլիսի

ԻՄ ԽՂՃԻ ՁԱՅՆԸ

Ես միշտ քննադատաբար էի վերաբերվում Հ. Առաքելեանի՝ իր քաղաքական հակառակորդների դէմ պայքարելու ձևին, բայց միշտ խոնարհվում էի նրա զօրեղ գրչի և նրա քաղաքացիական քաջութեան ու համոզմունքների անխորտակելիութեան առաջ։

Իսկ այսօր, վարձկան մարդասպանների կամ գուցէ անհասկնալի մարմնի անդամների ձեռքով անշնչացած Հ. Առաքելեանի դիակի առաջ ես համոզվում եմ, թէ որքան բարձր էր նա իր հակառակորդներից։ Ես համոզվում եմ, թէ որքան իրաւացի էին նրա արդար զայրոյթն ու անողոք յարձակումները։ Միայն յանցաւորը, նրա անողոք մերկացումներից վախեցող յանցաւորը, կարող էր այդպիսի ստոր միջոցի դիմել։

Հասարակութեան տականքների բիրտ ու մութ ոյժերի ոճիրով պատասխանեցիք դուք գրչի զէնքով մաքառող հրապարակախօսի յարձակումներին։

Հասարակական կարծիքը մեղադրում է ձեզ, նրա հակառակորդներին այդ ոճիրի մէջ։

Իմ ներքին, խորին ու անկեղծ համոզմունքով, և բոլոր անկողմնապահ մարդկանց կարծիքով, մեզ բոլորիս համար պարզ է, որ սպանութիւնը կատարվել է քաղաքական-կուսակցական հողի վրա։ Ի՞նչ կը պարզի քննութիւնը, և կը պարզի՞ արդեօք իրականութիւնը՝ այդ ուրիշ հարց է, բայց վրդովված հասարակական խիղճը դատապարտում է արդէն Հ. Առաքելեանի քաղաքական հակառակորդներին։

Ես համոզված եմ, որ նրա հակառակորդների շարքերում շատերը մաքուր ու անտեղեակ են կատարված ոճրին, որ նրանք դատապարտում են այդ ոճիրը. բայց նրանք պէտք է նաև քաղաքացիական քաջութիւն ունենան պարզելու ու երևան հանելու կուսակցութեան տականքների այդ հրէշային այլանդակութիւնը։ Վրդովված հասա-

[illegible]

Սոֆիա Դանիէլ-Բէկ

ՎԵՐՋԻՆԸ

Վերջինն էլ գնաց Գր. Արծրունու ընկեր-աշխատակիցներից, նա, որ մեծ հրապարակախօսից ժառանգութիւն էր ստացել նրա գրչի կորովը, ճալկող խարազանը։ Եթէ Ալ. Քալանթարը «Մշակի» մէջ շարունակողն էր Արծրունու խաղաղ ստեղծագործական-շինարարական ոգու, ապա Համբարձում Առաքելեանը, որ «Մշակին» աշխատակցել էր հէնց նրա հիմնարկութեան տարուց ի վեր և տոգորված էր նրա քննադատական-յարձակողական ուղղութեամբ՝ միակ շարունակողն եղաւ լրագրի այս ուղղութեան։

Պատմական դէպքերը Հ. Առաքելեանի այս յարձակողական ուղղութեանը տուին որոշ նիւթ ու բովանդակութիւն։

Հայկական հարցը քնարական և վիպական աշխարհից (Կամառ-Քաթիպա, Րաֆֆի) փոխադրվեց դիւանագիտութեան սեղանի վրա (Բեռլինի դաշնագիրը), իսկ այնտեղից անցաւ բուն հողի վրա. բռնական փորձեր սկսեցին կատարվել ազատելու Հայաստանը թիւրքական իշխանութեան լծից։

Հայաստանի ազատագրութեան հարցը բոլոր մտածող հայերի հետաքրքրութեան առարկան դարձաւ։ Հազիւ թէ մէկը լինէր հակառակ այդ ազատագրութեան, բայց տարբեր էին ուղիները՝ փայփայված նպատակին հասնելու։ Աւելի երիտասարդ տարրերը, իրանց հասակին յատուկ խիզախութեամբ, ընդգրկեցին ռոմանտիկական-երազական տակտիկա—զէնքի ոյժով ազատութիւն յարուցանել Թիւրքիայում, կռուել թիւրքերի դէմ և ստիպել նրանց՝ ճանաչել Հայաստանի անկախութիւնը։ Բաւական է, որ այս ժամանակներից սկսած մեզ համար ազգային հիմն դարձաւ Իտալիայի ազատագրութեան ոգեշունչ երգը, «Մեր հայրենիքը», որով հայ երիտասարդները հրաւիրվում են արիւն թափելու հայրենիքի ազատութեան համար։

«Մեր հայրենիք շղթաներով
Այսքան տարի կապկապված
Իր քաջ որդոց սուրբ արիւնով
Պիտի լինի ազատված»։

Եւ գնում էին, հարիւրներով արիւն թափում և ուրիշ հազարաւորների արիւնը թափել տալիս, ազգի թշուառ պատմութիւնը նորանոր նահատակների անուններով ստուարացնելով։

Միւսները, աւելի փորձված ու շրջահայեաց, դատապարտում էին այդ ռոմանտիկ տակտիկան, իբրև աննպատակայարմար և կործանարար ազգի ֆիզիքական գոյութեան համար։ Սրանք ազգի ազատագրութեան ճշմարիտ ուղին համարում էին՝ ներքուստ կուլտուրական-տնտեսական զարգացումը և արտաքուստ՝ պետութիւնների միջամտութիւնը յարմար ժամանակին։

Առաջին հոսանքի հաւաքական ներկայացուցիչն եղաւ դաշնակցական կուսակցութիւնը, երկրորդ հոսանքի գլխաւոր արտայայտիչն եղաւ «Մշակը» և առանձնապէս Հ. Առաքելեանը նրա մէջ։

Առաջինները գործում էին շարունակ, և շարունակ կորուստներ կրում։ Երկրորդները ստիպված մնացել էին քննադատողների, բողոքողների դերում։ Բայց ժողովրդական հոսանքը հետզհետէ տարվում էր ռոմանտիքական ուղղութեամբ, և աւելի ու աւելի ծաւալվում էր երգը—

«Ամենայն տեղ մահը մի է,
Մարդ մի անգամ պիտ մեռնի,
Բայց երանի որ իր ազգի
Ազատութեան կը զոհվի»։

Դժբաղդաբար, ինչպէս ամեն տեղ՝ այս գործում էլ նախկին գաղափարական, թէև ռոմանտիկական, մաքուր դիտումների մէջ խառնվեցին անձնական դիտումներ՝ տիրապետելու տենչ, շահախնդրութիւն, դե-

Գայիանեան Օր. Դպրոցի Հոգաբարձութիւնը
խորին վշտով յայտարարում է իր ՓՈԽ ԱՏԵՆԱՊԵՏ և ԵՐԿԱՐԱՄԵԱՅ ԱՆԴԱՄ
Համբարձում Առաքելեանի
եղերական մահուան մասին, որ տեղի ունեցաւ ամսիս 6-ին երկ. ժ. 8-ին իր բնակարանում (Жуковская 23)։ Հոգաբարձութիւնը հրաւիրում է [illegible]
2—1

[illegible]

ծուած յեղափոխական հոսանքը ունի նուիրական գաղափարական գործիչներ, նահատակներ, նոյնպէս նուիրական գաղափարական գործիչներ ու նահատակներ տուեց և նրա հակառակորդ, ուղիղ ճանապարհի վրա կանգնած հոսանքը, և այս վերջիններէ ամենացայտուն և անմոռանալի գործիչն ու նահատակն եղաւ ու կը մնայ Համբարձում Առաքելեանը։

Ստ. Մալխասեանց

ԹԱՐՄ ՇԻՐԻՄԻ ԱՌԱՋ

Կանգ առաւ ուժեղ գրիչը։ Նա այլևս չը կայ։ Նահատակեցին այն արի ոգին, որի ամուր բազուկի մէջ այդ գրիչը ազատ և համարձակ հուր ու շանթ էր արձակում հայ ժողովրդի կեղծ, չակերտաւոր փրկիչների դէմ։ Այսօր հայ ժողովուրդը հողին է յանձնում իր լաւագոյն, անկեղծ և անշահասէր բարեկամին, իր շահերի արի ու համարձակ պաշտպանին, իսկական ժողովրդասէր և հայրենասէր մարդուն, տաղանդաւոր ժուրնալիստին։

Մեծ է, շատ զգալի և ծանր այդ կորուստը։ Հասարակական ասպարէզը կորցրեց իր առանցքուն առաջնորդին, գրական ասպարէզը՝ իր լաւագոյն աշխատաւորներից մէկին, լրագրական աշխարհը իր զօրեղ հրապարակախօսին ու անբռնաւոր քննադատին։ Մի խօսքով գնաց յաւիտենական աշխարհը «Մշակի» հիմնադիր անմահ Գ. Արծրունու արժանաւոր ժառանգը՝ սուր մտքի ու գրչի, ազատ և համարձակ խօսքի։

Հանգուցեալը դեռ կարող էր երկար ապրել. Նա չէր տառապում որևէ հիւանդութեամբ, չունէր հարստութիւն, որ կողոպտիչների ախորժակը գրգռէր։ Այդ պատճառով նրա գրիչը դեռ շատ տարիներ կը հնչեցնէր իր զօրեղ, սթափեցուցիչ ձայնը ժողովրդի շահերի պաշտպանութեան համար։ Սակայն նրա հակառակորդները, նրանց խարդախողները, սարսափահար եղած նրա անխնայ քննադատութիւններից ու խիստ մերկացումներից, չկամեցան կռուել հանգուցեալի հետ նոյն զէնքով՝ գրչով։ Նրանք գերադասեցին այն միջոցը, որ յատուկ է գազանին ու կամ մարդ գազանին...

Եւ խիզախ հրապարակախօսը, այսօր, իբրև զոհ մատւզերի, նահատակ գրչի և ազատ մտքի, իջնում է գերեզման։

Առաքելեանի նահատակութիւնը ապացոյց է նրա գրածների ճշտութեան։ Երեք մարդասպանները և նրանց դրդիչները—հանգուցեալի թշնամիները—ապացոյց են մեր բարքերը զատարեալ անկման, երբ տերրորը հանդէս է բերվում ազատ մտքի և գրչի դէմ, այն էլ ազատութեան արշալոյսին։

Հանգուցեալի եղերական մահը հաստատում է, որ մեր ժողովրդական խաւերի մէջ բուն են դրել մաֆիական կազմակերպութիւններ, աւազակային միութիւններ, որոնց նպատակն է զբաղվել իրանց անդուրեկան հասարակական և գրական գործիչների սպանութեամբ՝ մտքի և գրչի աւազակութեամբ՝ ժողովրդին աւելի ևս մոլորեցնելու և աւելի լաւ շահատակելու նպատակով։

Թող ամենքը գիտենան, որ անարգ միջոցներով և կամ տերրօրով ազատ միտքը, համարձակ խօսքն և անվախ գրիչը երբեք չեն կարող ընկնել։ Այդ է սուում մարդկութեան պատմութեան ամբողջ անցեալը։ Ընդհակառակը, նահատակված Համբարձում Առաքելեանը կունենայ նոր հետևողներ, շատ աշակերտներ, որոնք կը շարունակեն նրա գործը՝ մի անգամ ևս հաստատելու համար հին ճշմարտութիւնը, թէ հալածել՝ տարածել է նշանակում...

Ա. Նազարէթեան

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԸ ՊԱՍԻՖԻՍՏ

Հանգուցեալ Համբարձում Առաքելեանի գործունէութեան մէջ կար մի գիծ, որ [illegible] նկատելի է մնացել մեր հասարակութեան համար։ Դա այն է, որ Հ. Առաքելեանը մասնակցել է միջազգային խաղաղասիրական շարժմանը և հանդիսացել է որպէս առաջին հայ պասիֆիստ։

Հանգուցեալը, որպէս հրապարակախօս, մասնանշել է իր յօդուածներով խաղաղասիրական շարժման զանազան էտապները։ Իր ամսագիր «Արօր» մէջ նա զետեղել է մի տեսութիւն այդ շարժման մասին՝ «Խաղաղասիրական շարժումն երկրագնդի վրա» վերնագրով։ Որպէս քաղաքական գործիչ, նա մասնակցել է Խաղաղութեան Համաշխարհային IX Կոնգրէսի աշխատանքներին Պարիզում, 1900 թւին, որին նա ներկայացրել է մի յիշատակագիր «Հայոց հարցը համաշխարհային խաղաղութեան տեսակէտից» վերնագրով և յաջողեցրել է այդ կոնգրէսի իսքը յօգուտ Թիւրքահայերի։

Հ. Առաքելեանի պասիֆիզմը մի կողմից խորապէս կապված է հայ ժողովրդի խաղաղասիրութեան հետ, միւս կողմից բըղխում է «Մշակի» աւանդական կուլտուրական ուղղութիւնից։ Եթէ հանգուցեալը կողմնակից էր այժմեան մեծ պատերազմին, դա բացատրվում է նրանով, որ ինչպէս և հայ ժողովրդի համար, Առաքելեանի համար այդ պատերազմը անխուսափելի էր հէնց յանուն յաւիտենական խաղաղութեան գաղափարի։

Բայց և այնպէս հանգուցեալը չէր մոռանում, որ պատերազմը մի սոսկալի աղէտ է ժողովուրդների համար։ Այս տարվայ իր առաջնորդողներից մէկում, «Բարոյական սոսկալի հետևանքը» վերնագրով, նա արտայայտում է այն մտքով, որ ներկայ պատերազմը արդարացրեց խաղաղասէրների կարծիքը, թէ պատերազմը վերին աստիճանի անբարոյականացուցիչ և կազմալուծիչ ազդեցութիւն է գործում հասարակական և ժողովրդական բարքերի վրա։

Նոյն խաղաղասիրութեան գաղափարը ելակէտ ունենալով Հ. Առաքելեանը մօտենում էր և մեր ներքին քաղաքականութեանը։ Նա պայքարում էր դասակարգային տեսակէտի դէմ և ամբողջ իր հրապարակախօսութիւնը նուիրել էր բանի ույժի քաղաքականութեան դէմ մաքառելուն։ Եւ այդ գաղափարական պայքարի մէջ նա ինքը դառնում էր անհաշտ կռւող, յանուն ժողովրդի խաղաղութեան անողոք կերպով պատերազմում էր իր հակառակորդների հետ։ Իր միակ զէնքով՝ գրչով մորակում էր այն տարրերը, որ պատերազմը և կռիւը դարձրել էին մի ինքնանպատակ։

Իր հերոսական մահը Համբարձում Առաքելեանը գտաւ իր դիրքում, որպէս հաշտութեան ու խաղաղասիրութեան հաւատարիմ զինւոր։

Ի. Ամիրեան

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ ԻՆՔՆԱԶԻՌԱԳԻՐԸ

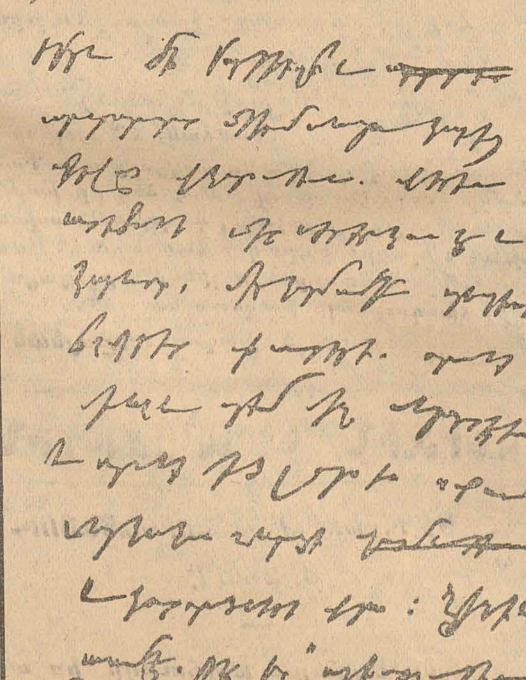

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Բռնութեան և կոպիտ ֆիզիքական ուժի ներկայացուցիչները՝ անկարող զգալով իրանց մաքառելու գրչի դէմ գրչով և փաստերի դէմ փաստերի լեզուով՝ վերջ դրին իրանց առելի հրապարակախօսի կեանքին տարճանակի հարուածներով։ Այդ միջոցը նոր չէ մեր իրականութեան մէջ, և նրան գործադրողները լաւ ըմբռնել են, որ իրանց ուժն ու հեղինակութիւնը հայ ժողովրդի մէջ հիմնված է միայն բռնութեան և կոպիտ ուժի, անպատասխանատու տերրօրի վրա, որ, ոչ ոքի համար համոզեցուցիչ զօրութիւն չունենալով՝ սարսափ է ազդում Թուլամորթ հասարակութեան վրա և ժամանակաւորապէս երկարացնում այն հոգեվարքը, որի մէջ են գտնվում ներկայումս «բռնութեան և կեղծիքի հերոսները»։

Ես չեմ ուզում խօսել այն մասին, թէ բարոյական անկման ո՞ր աստիճանին պէտք է հասած լինել, որպէսզի հնարաւոր դառնայ խօսքի ու գրչի դէմ ատրճանակի և ուժի գործադրութիւնը, մանաւանդ աւելի ըստոր աստիճան գոյութիւն չունի։

Կարևոր չեմ համարում նաև կանգ առնել այն տարօրինակ երևոյթի վրա, որ նկատում է մեր հասարակութեան մէջ Հ. Առաքելեանի եղեռնական սպանութեան առիթով, ուր բոլորը, առանց բացառութեան, անհատները թէ կուսակցութիւնները, կողմնակիցներ թէ հակառակորդներ, նշանակութեան ամենին են դաւում «զազրելի ոճիրը», առանց մի բոպէ այն մասին մտածելու, թէ եթէ յիրաւի հայ հասարակութեան բոլոր խաւերն ու հոսանքները անկեղծութեամբ, այլ ոչ թէ արտաքին երևոյթները պահպանելու համար, դատապարտած և դատապարտելիս լինէին նմանօրինակ քաղաքական և կուսակցական սպանութիւնները, այդպիսի եղեռնագործութիւններն անհնարին կը լինէին մեր հասարակութեան մէջ։ Բայց, դժբաղդաբար, մեր մէջ սովորութիւն է դարձել նախ՝ «կրթել» մեր թշուառ ժողովրդին ոճրագործութեան ճանապարհով և արեան զոլորշեով, իսկ ապա՝ փաստերը կատարվելուց յետոյ, չքմեղ ձևանալ և Պիղատոսի նման ձեռքերը լուանալ կամ ակնյայտնի յանցաւորներից թագցնելու նպատակով անհեթեթ զրպարտութիւններ յերիւրել հասարակութեան ուշադրութիւնը մոլորեցնելու, վերջին աստիճանի վրդովված խիղճը հանգստացնելու և արդարութեան դատաստանից անվնաս ճողոպրելու համար։

Մեր նպատակն է այսօր մի քանի խօսք ասել հանգուցեալ հրապարակախօսի մասին, որի անակնկալ կորուստը այնպէս ուժեղ կերպով ցնցեց հասարակութեանը և այնքան զգալի է։

Հ. Առաքելեանը իբրև անձնաւորութիւն և իբրև հրապարակախօս մի յատկութիւն ունէր, որ շատ սակաւ է մեր մէջ։ Նա մի ամբողջական բնաւորութիւն էր, առանց տատանումների և վարանումների։ Նրա անունը արտայայտում էր ինքնին մի ամբողջ դաւանանք, միանգամայն որոշ, պարզ և հասկանալի բոլոր նրանց համար, որոնք փոքր ի շատէ ծանօթ են հայ հրապարակախօսութեան հետ։ Շատ չեն դժբաղդաբար հայ հասարակութեան և հրապարակախօսութեան մէջ այդպիսի անհատները և դրա համար էլ Հ. Առաքելեանի կորուստը այնքան ցաւալի է։

Նոյնքան բնորոշ մի յատկութիւն էր Հ. Առաքելեանի մէջ նաև այն, որ նա կոմպրոմիսի մարդ չէր։ Նա իր գաղափարների հետևից գնում էր անշեղ, առանց աջ ու ձախ խոտորվելու, մոլեռանդ հաւատացողի նման։ Նա այնպիսի մարդկանցից էր, որոնք աւելի շուտ «կոտրվում են, քան թէ ճկվում»։ Դիւրձեռ մի անգնահատելի յատկութիւն մեր ժամանակ և մեր մէջ գլխաւորապէս, երբ տասնեակ հազարաւորներից մէկն անգամ չը գիտէ, թէ ինչ է ուզում և ուր է գնում և երբ նոյն իսկ մի ամբողջ ազգի առաջնորդ լինելու յաւակնութիւն ունեցողները տերևի նման տարուբերվում են ամեն նեթեթև քամուց։

Թէ ինչ աստիճանի շիտակ, աներկիւղ և բաց ճակատ հրապարակախօս էր Հ. Առաքելեանը, յայտնի է ամբողջ հայ հասարակութեանը և այդ մասին նորից շեշտելն աւելորդ է։ Նրան հետաքրքրում էր միայն հայ հասարակութեան շահը և դրա համար էլ նա իր ամբողջ էութեամբ նուիրված էր հայ ազգի ծառայութեանը։

Որքան օգտաւէտ կարող էր լինել նա նոյն իսկ իր կատաղի հակառակորդների համար, եթէ վերջիններս իմանային գնահատել շիտակութիւնն ու ազատախօսութիւնը, և տարված չը լինէին կոյր կուսակցամոլութեամբ և ցնորամիտ երազանքներով։ Նրանք կը կարողանային աւելի ուշադրութեամբ քննել իրանց գործերը, աւելի զգուշութեամբ անել իրանց քայլերը և թերևս հայ ազգը այսօր ընկած չէր լինէր անլուր դժբաղդութեան մէջ։

Հ. Առաքելեանը մի մուրճ էր, կախված այդ հակառակորդների գլխին, որ ամեն անգամ անխնայ իջեցնում էր իր զգուշացուցիչ և նախատող հարուածները, երբ սրանք որևէ սխալ, լաւ չը մտածված ու ւանտուրիստական քայլ էին անում թէ քաղաքական և թէ ընդհանուր քաղաքակրթական ասպարէզներում։

Ինքը՝ Հ. Առաքելեանը իբրև մի ճշմարիտ ազատամիտ և ազատախոհ հրապարակախօս՝ ընդունում էր միայն աստիճանական զարգացման ճանապարհը կեանքի և պետականութեան բոլոր հանգամանքներում և բոլորովին հեռու էր ամեն տեսակ չը մտածված յեղափոխական, սօցիալիստական և ռազմական աւանտիւրաներից։ Այդ պատճառով էլ նա հայ ժողովրդի զարգացման և առաջադիմական միակ ուղիղ ճանապարհը գտնում էր համերաշխ և խաղաղ կենակցութեան մէջ բոլոր հարևան ազգերի հետ. Ներքին շինարար կուլտուրական գործունէութեամբ պէտք է զբաղվեն հայերը և ոչ էլ՝ գործիք դառնալով աշխարհի հզօրների ձեռքին՝ նետեն իրանց և ամբողջ ազգը աւանտիւրաների մէջ, որի վերջը միայն դժբաղդութիւն և ոչնչացում կարող է լինել։

Հ. Առաքելեանը անսխալական չէր ի հարկէ, բայց նա ունէր խոստովանվելու թեան առաջ բաց ճակատով մի յատկութիւն, որից դժբաղդաբար զուրկ են նրա հակառակորդները և որը այնքան կարևոր է մանաւանդ ներկայ հանգամանքներում։

Եւ այսօր այդպիսի բարձր յատկութիւններով օժտված հրապարակախօսը չը կայ։ Անմիտ ոճրագործները վերջ դրին նրա կեանքին, որպէս զի այլ ևս չը լսվի նրա յորդորող, զգուշացնող և նախատող ձայնը։

Սակայն շուտով ոճրագործութեան հեղինակները կը զգան, գուցէ և արդէն զգում են, որ իրանց ընտրած միջոցով նրանք ոչ միայն իրանց ուզած նպատակին չեն հասնի, այլ առաջ կը բերեն միայն հակառակ հետևանքներ։

Գաղափարի դէմ կատարված մահափորձը միայն նրա կենսունակութեան ապացոյցն է և նրան մեռցնել ոչ մի դէպքում չէ կարող, որովհետև հալածել՝ նշանակում է տարածել։ Պատմութիւնը մեզ ուսուցանում է, որ գաղափարը յաղթանակում է իր վկայի արիւնով. Հ. Առաքելեանին իր գաղափարների նահատակը դարձնելով՝ ոճրագործները նրան ոչ թէ մեռցրին, այլ անմահացրին՝ լայն դուռն բաց անելով նրա գաղափարների համար հայ հասարակութեան սրտում։

Ե. Տէր-Մինասեան

ԻՄ ՅՈՅՍԸ

Սիրելի Համբարձում. մութ ոյժերը վերջ դրին քո կեանքին և միաժամանակ ինձ էլ գցեցին ծով վշտի մէջ։ Ես այժմ կապրեմ միայն մի յոյսով, որ հեռու չէ այն օրը, երբ հայ կեանքի խաւարը կը չքանայ, կը չքանան նրա հետ և քեզ սպանող մարդգազանները։

Քո եղբայր՝ Արշակ

ԻՄ ՎԵՐՋԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏԸ

Սիրելի Համբարձում.

Քո անփոխարինելի կորուստիդ համար խօսք չեմ գտնում քո ժառանգներիդ և մեզ մխիթարելու։

Այո, անփոխարինելի՝ որովհետև չեմ մոռանում քո համբաւաւոր խոստումը, երբ մեր ամենքիս սիրելի Քալանթարի դագաղի մօտ արտասանեցիր՝ ազնիւ խօսք տալով շարունակել նրա սկսած գործը անդաւաճան շաւղով։ Այո, ոչ միայն շարունակեցիր, այլ հասցրիր փառքի գագաթնակէտին, յաղթեցիր թշնամիներիդ, պոկեցիր բոլորի դիմակը։

Եւ այնպէս նահատակվեցիր։

Փառք և պատիւ քեզ, գրչի քաջ զինւոր։

Գնաս բարև, սիրելի Համբարձում, գնում ես պարզ երեսով, իբրաւունք ունես բաց ճակատով մտնենալ ընկերներիդ և ապրել նրանց հետ այն աշխարհում, որտեղ գնդակները գործ չունեն։

Սանդրօ

ԵՐԱՆԻ՜...

Մի ամբողջ շաբաթ է, որ ողբում ենք քանքարաւոր հրապարակախօս և բեղմնաւոր հասարակական - քաղաքական բազմաժեայ գործիչ Հ. Առաքելեանի մահը։

Այսօր դառնագին ողբով հրաժեշտ ենք տալիս նրան, հողին յանձնելով նրա վաստակաւոր աճիւնը «Մշակի» պանթէօնում...

Բայց միշտ ողբալի կը մնայ հայ իրականութիւնը, եթէ նրա մէջ ազատ խօսքը գընդակով խեղդվի՝ միւս հրէշային երևոյթների շարքում...

Եթէ հայ ժողովուրդը ուզում է փրկվել, նոր կեանք ստեղծել, պէտք է անհատապէս և ազգովին վերածվի հոգով ու մտքով, հաղորդակից լինի իսկական քաղաքակրթութեանը, դաստիարակվի, ազնուացնէ իր զգացմունքները, վերջ դնէ իր մէջ սնվող ստոր հակումներին, ընթանայ դէպի լոյս...

Երանի՜ Հ. Առաքելեանի եղեռնական մահով սրբագործվի այն փշոտ ճանապարհը, որով հայի վերածնութեան վսեմ գործին ծառայողները հնարաւորութիւն ունենան ծանր խաչը հասցնել Գողգոթա, չը դառնալով զոհ անմիտ ոճրագործութեան...

Երանի՜ նահատակ ծերունու թափված արիւնը դառնայ այն ցեմենտը, որ կարող է ամրացնել ամեն մի հայի կամքը համերաշխ, միաբան ու անարիւն գործունէութեան յօգուտ մեր կիսաւեր ու դժբաղդ հայրենիքի...

Երանի՜...

Ս. Եսայեան

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԽՕՍՔ

Զգացմունքների լարերը այնպիսի հնչիւններ չունեն, որոնցով կարելի լինի ցուցահանել այն աշխարհը, ուր ապրում կայ ու յուզմունք։

Սիրելի խմբագիր.

Ընդունիր միայն իմ հրաժեշտի խօսքը, որպէս կեանքիդ վերջին բարեւ սոսկ մի բառ, բայց որպէս յիշատակիդ ամենացայտուն նախաբան։

Հոգուս խորքում դու կը մնաս որպէս կեանքիս ճանապարհին հանդիպած մի աւետ էջ, որ անպայման լոյս է սփռել իմ գալիքի վրա, և որպէս մի ժառանգութիւն, որին հասնելու համար չար ոգին իրան հաւասարեցնել ուզեց մահացու հարուածով։

Այսօր երկիւղածութեամբ ծունկ եմ իջնում քո թարմ, ծաղկապարփակ աճիւնի առաջ։

Աշխատակից՝ Պահարէ

ՄԵՐ ՄԵԾ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԽՕՍ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻՆ

Նրա մահուան առիթով

Ընկաւ գրչի, շիտակ խօսքի
Մեր անվեհեր հերոսը.
Ընկաւ սգուոր Հայոց ազգի
Վառ յոյսերի փարոսը։

Ընկաւ ոչ թէ կռւի պահուն՝
Ռազմի դաշտում անձաւոր՝
Ընկաւ տմարդ իր դաւադրի
Չար գնդակից նենգաւոր։

Այս աւերի, բիւր ցաւերի
Մեր սև օրին դժնդակ՝
Չարագործի անգութ ձեռքով
Եղաւ անմեղ նահատակ։

Բայց չեմ լալիս, շիւան տալիս,
Ես չեմ ողբում այդ մահը—
Նա չի մեռել, դեռ չի մարել
Գաղափարի վառ ջահը։

Նա չի մեռել—նա ապրում է,
Պիտի ապրի յաւիտեան.
Միշտ կը մնայ նա մեր միջին,
Որպէս պարծանք հայութեան։

Յարութիւն Թումանեան

ՎԵՐՋԻՆ «ՈՂՋՈՅՆԸ»

Խաղաղ երեկոյ էր։

Կնոջս հետ նստել էինք մի բլրակի լանջին մեր խաւը Ծղնէթ գիւղն էր, իսկ առաջներս տարածվում էին Թիֆլիսի բարձրաւանքները և Կովկասեան լեռների խորհրդաւոր շղթան։ Չարս դին խաղաղ էր, և ո՞վ կարող էր երևակայել, որ նման գեղեցիկ րօպէին հայ մարդը հայ պատմութեան համար պատրաստում է սոսկալի մի էջ։

Ժամը $6\frac{1}{2}$-է. մի ժամ ևս, և այդ հեղինակները կատարեն իրանց սև գործը։ Ահա իջաւ մի աւտօմօբիլ, որը Ծղնէթից դուրս գալով՝ սլանում էր դէպի Թիֆլիսի լայն ճամբան, իր գիրկն առած ուղևոր Համբարձում Առաքելեանին։ Անցնելով մեր մօտից՝ ժպտաց ծերունին, ողջոյնիս ողջոյնով պատասխանեց և ուրախ ծիծաղը դէմքին՝ իր կնոջն ինչ-որ բան ասաց...

Դիտում էինք։ Սլանում էր աւտօմօբիլը և ուրախ տրամադրութեամբ մեր ալևոր ծերունին գիմում էր իր օթեանին, ուր դարան էին մտել խելակորոյս մարդասպանները... և կատարվեց անկարելին. մեր ազգի անթիւ ցաւերով լի պատմութեան մէջ աւելացրինք մի խայտառակ էջ։ Տասնեակ տարիներ իր դաւանանքը քարոզող գրչի հերոս զինուորը ստացաւ պատասխան ոչ իրան վեհ կոչումին վայել—երեք գնդակ հարուածի պատասխանը։

Ապա ի՞նչ մնացին մեր տենչերը, մէթէ սա է խօսքի, խղճի ազատութեան վեհ իդեալը։ Ի՞նչ ասել նման խառնէշփոթ, ոչ մի արդարութիւն չունեցող իրականութեան. վրդովվել, զզւմնք յայտնել. չէ՞ որ դրանք չեն սփոփի ծայր աստիճանի ցնցված մեր սրտերը։ Նման բարքերի հանդէպ ոչ մի արտայայտութիւնը չէ կարող հարազատ թարգման լինել մեր ապրումների՝ նման իրականութեան հանդէպ. Թող էլ այս աղարքը լինի վերջինը։ Զոհեցիք Համբարձում Առաքելեանին մեր տգիտութեամբ, բայց գոնէ թող այս ալևոր գրչի հերոսի շիրիմը լինի խօսքի և խղճի ազատութեան վեհ իդեալի գրանիտեայ պատուանդանը. իսկ դու, ալևոր ծերունի, որ մահուան վերջին րօպէիդ ժպիտդ դէմքիդ տուիր վերջին ողջոյնդ, ների՛ր, ների՛ր նրանց. նրանք կոյր էին. չէ՞ որ դու սիրում էիր քո ազգը՝ շիտակ, մաքուր սիրով։

Ամօ Խարազեան

ԱՌԱՋԻՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՍ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՍ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ ՀԵՏ

1882 թ. ամառվան վերջի, թէ աշնան սկզբի—սեպտեմբեր ամսին էր։

Այդ ժամանակ Թիֆլիսի Գայիանեան դըպրոցի դահլիճում, տեղը էին ունենում Հայոց առաջին Ուսուցչական-Մանկավարժական ընդհանուր ժողովների նիստերը։ Այդտեղ, հանգուցեալ բանաստեղծ-ուսուցիչ Գէորգ Բարխուդարեանը ինձ ծանօթացրեց Համբ. Առաքելեանի հետ.. Այնուհետև, մեր յարաբերութիւնը այնքան մտերմական էին, որ ամեն հասարակական և բարեգործական ժողովներին չէր մոռանում ինձ, ինչպէս «Մշակի» անդրանիկ, աշխատակցի միշտ հրաւիրել մասնակցելու։

Հանգուցեալի հրապարակախօսական տաղանդի, եռանդուն գործունէութեան և բնաւորութեան մասին այնքան է գրվել ու գրվում, որ ես անյարմար եմ համարում կրկնել նոյն առաւելութիւններն ու բարեմասնութիւնները, թողնելով այդ ամենը ինձանից աւելի ձեռնհաս և կարող անձանց գրելու։ Սակայն նրա կենսագրութեան համար անհրաժեշտ եմ համարում ի հետաքրքրութիւն բանասէրների՝ տալ հետևեալ պատմական տեղեկութիւնը։

Անցեալ Համբարձմանը, իր տօնախմբութեանը, անկարող լինելով, ըստ սովորութեան, իր բնակարանը գնալ շնորհաւորելու, հետևեալ օրը, մտնելով խմբագրութիւն, դիմեցի իրան.

—«Ambrosius Apostolus» շնորհաւոր լինի տօնդ. երեկ ակար էր, չը կարողացայ գալ։

Իր սովորական ժպտածիծաղով, շնորհակալութիւն անելով, ասաց ինձ.

— Հա, պ. Մակար, ինչ լաւ միտքս եկաւ. 1855 թուականին, ծննդեանս եօթներորդ

օրը, Համբարձման տօնին են ինձ մկրտել և անունս դրել Համբարձում:

— Ղազարոս Աղայեանն էլ,— պատասխանեցի ես,— Թիֆլիսի Ժողովարանի գրադարանում այդ միևնոյն հարցը տուեց, թէ 1840 թ. Ղազարոսի յարութեան շաբաթ օրն եմ ծնվել: Եւ երևաց որ նա ծնվել էր ապրիլի 14 ին:

— Մի՞թէ նա հասակով ինձանից այդքան մեծ է եղել:

Եւ աւելացնելով ասաց.

— Հա, որ հաշւես, մի թղթի վրա նշանակիր և այնպէս տուր, որ չը մոռանամ, ինչպէս անցեալ տարի ասացիր՝ ես մոռացել եմ:

Հետևեալ օրը այսպիսի մի գրութիւն իրան յանձնեցի (որը երևի իր թղթերում կը գտնվի):

«Պ. Համբարձում, 1855 թւականի Զատիկը կատարվել է մարտ ամսվայ 27-ին, որից 40 օր յետոյ հետևել է Համբարձման տօնը: Ուրեմն ձեզ մկրտել են մայիսի 5-ին՝ Համբարձման տօնին, իսկ դուք ծնվել էք ապրիլ ամսվայ 29 ին, ուրբաթ օրը, և այդ օրն էլ եղել է լուսնի 25-դ օրը»:

Ուրախ և ժպտալով, ձիաքիցս թուղթն առնելով, ասաց.

— Սպասեցէք բառարանիցս մի օրինակ նուիրեմ ձեզ:

— Շնորհակալ եմ—պատասխանեցի ես,— անցեալ տարի բարեհաճեցիք պատւել, նուիրելով ինձ:

Իսկ սրանից երկու շաբաթ առաջ հանդիպեցինք մենք Ալեքսանդրեան այգու մօտ:

— Հը, պ. Մակար, ասողները ի՞նչ են ասում,—քմծիծաղով հարցրեց ինձ:

— Համբարձում ջան, ասողներս ասում են,—պատասխանեցի ես,—որ գզոյշ լինէք, գիշերները ման չը գաք, չը հիւանդանաք, գնաք ամարանոց հանգստանաք:

— Ձեզ կարող լսել. ես էլ էի սկզբում սխալված, յետոյ հեռացայ: Պէտք է նոր մարդիկ մտնեն գործի մէջ, ապա թէ ոչ բոլորովին կորած ենք:

Յետոյ աւելացրեց.

— Այս տարի ամեն տեղ ճանապարհները վտանգված են, կամենում ենք Ծղնէթ գնալ ամարանոց:

— Է՛հ, անցեալ տարի էլ ասացիք, բայց չեկաք.—պատասխանեցի ես:

— Տեսնենք այս տարի էլ կարող ենք, թէ՞ անցեալ տարվայ նման էլի ժամանակ չենք գտնի գալու: Ցամենայն դէպս մի քանի օրից մտիր խմբագրատուն, գուցէ կարողանանք մի երկու սենեակ վարձել: Մնաս բարեաւ.—ասաց և հեռացաւ:

Ես շատ երկար նայում էի բարդի նման ձերմակացած մազերով ևռանդոտ ու օրինակելի ծերունու քայլերի գնացքին, մինչև որ նա մտաւ տպարանը տանող փողոցը, անհետանալով աչքիցս:

Այդ իմ վերջին տեսակցութիւնն էր Համբարձումիս հետ:

Մ. Չմշկեան

ՄԱՐՄԻՆԸ ԹՕՇՆԵՑ, ՀՈԳԻՆ ԴՐՕՇՄՎԵՑ

Սրտի անհուն կսկիծով ողբում եմ մեծ հրապարակախօս և խմբագիր Համբարձում Առաքելեանի եղեռնական մահը:

Մեծ ոճիր:

Անհաւասիկ հիմնաւորց «Մշակ» լրագրի անդուլ խմբագրի վախճանը:

Երեք գնդակ եղաւ աշխատավարձը 50 տարվայ հասարակագէտ, քրտնաջան գործչի:

Սիրելի խմբագիր, կեանքիդ երեք քառորդ մասը նուիրեցիր հայ ժտաւոր խոպան անդաստանին, ընկեցիր, չարչարվեցիր, գիշեր-ցերեկ քունդ ու հանգստութիւնդ կտրեցիր, վերջը մահաբեր գնդակին բաժին եղար:

Ես հասկանում եմ գրչի դէմ գրչով կռւել, խելքի դէմ խելքով, բռունցքի դէմ բռունցքով զէնքի դէմ զէնքով. բայց չեմ հասկանում գրչի դէմ հրացէնով դուրս գալ, այն էլ նենգ, խաբեբայ ճանապարհով վերջ դնել մի փորձված ու բեղմնաւոր հրապարակախօսի, որն առանց այն էլ հազուագիւտ է մեր խղճուկ հայ ազգի մտաւոր այժմեան անապատ ասպարէզում: Հայ ազգը, ներկայ ճգնաժամին, նման ջերը կորցրած նաւի, որ ալեկոծվում է ովկիանոսի կատաղի ալիքների մէջ, մեծ կարիք ունի հմուտ նաւավարի, որ նոյն իսկ մեծ կորուստներով կարողանայ նաւը նաւահանգիստ դուրս բերել: Մենք դեռ մեր մի զոյգ ու կէնտ մտաւորականներին անդամահատում ենք տմարդօրէն: Հապա խելագար, կործանարար քայլեր չեն, ինչ՞ր են: Այսքան կորստաբեր փորձանքներ եկան մեր գլխին. յիշենք միայն ներկայ պատերազմաշրջանում և էլ չենք խղճահարվում ու չենք սանձում մեր կրքերը:

Ասելիքներ շատ կան, սիրտս լցված, լեզուս պապանձվում է այստեղ:

Հանգիստ նշխարքիդ, ով քաջամարտիկ մտքի զինւոր Համբարձում Առաքելեան, ճշմարտութեան համար նահատակվեցիր՝ տանջված ճակատը դէմ տուած և յաղթական մահով անմահացար: Այո, կրկնում եմ, մարմինդ թէև թօշնեց-խամրեց, միայն հոգեշունչ, հոգեպարար խօսքերդ-մտքերդ յաւիտեանս անջինջ դրօշմված կը մնան գալիք գիտակից սերնդի հոգու խորքերում:

Խաչատուր Խաչատրեան

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ ԹԱՂՄԱՆ ՍԳԱՀԱՆԴԵՍԻ ԿԱՐԳԸ

1. Թաղման կարգը կը սկսվի ուղիղ ժամը 10-ին, հանգուցեալի բնակարանում, Սօլոլակ (уг. Вознесенской и Жуковской ул. и Коссого пер. № 23/1).

2. Աջ և ձախ կը շարվեն քաղաքիս համքարները իրանց դրօշակներով, նրանց առաջից շղթայ կը կազմեն պատրաստականու-

թիւն յայտնած երիտասարդ խմբերը, որոնց միջից կերթան—առաջից զոյգ զոյգ որբերը և աշակերտները, նրանց ետևից զոյգ-զոյգ բռնած կը տարվեն պսակները, ապա խաչ ու խաչվառը, յետոյ՝ երգեցիկ խումբը, հոգևոր դասը, դիակառքը, հանգուցեալի մերձաւորները — շրջապատված կարգադրիչ յանձնախմբի և խմբագրական ժողովի անդամներով, յետոյ զինուորական երաժշտութիւնը և նրա ետևից ժողովուրդը:

3. Սգահանդէսը կանցնի հետևեալ ուղղութեամբ: Հանգուցեալի բնակարանից Լերմոնտովսկի փողոցով դէպի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցին: Պատարագից յետոյ, եկեղեցու գաւթում կը լինեն ճառախօսութիւններ, այնտեղից Վելեամինովսկի փողոցով մինչև քաղաքային տան առաջը, ուր հանգիստ կը տրվի: Այդտեղից Պուշկինսկի փողոցով կանցնի թափօրը մինչև դէպի «Մշակի» խմբագրատուն տանող նրբափողոցի առաջը, ուր նոյնպէս հանգիստ կը տրվի: Այդտեղից կը շարունակվի երթը Մուխրանսկի կամուրջով, Ցիցիանովսկի վերելքով դէպի Խօջիվանքի գերեզմանատունը, ուր կամփոփվի հանգուցեալը Գրիգոր Արծրունու շիրմի մօտ:

4. Կարգադրիչ յանձնաժողովի կողմից այդ թափօրի գլխաւոր կարգադրիչներ նշանակված են բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան և իշխան Բ. Արղութեան, որոնց և պէտք է դիմել կարևոր դէպքերում:

—

Թաղման կարգադրիչ յանձնաժողովը, ի նկատի ունենալով որ դամբանական խօսողների թիւը մեծ է, որոշել է խօսելու ժամանակամիջոցը նշանակել ոչ թէ 10 րոպէ, ինչպէս յայտարարված էր, այլ 7 րոպէ:

ԹԱՂՄԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐԻՉ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԿԱԶՄԸ

1) Աբրահամեան Նիկողայոս, 2) Արղութեան իշ. Բորիս (փոխ-նախագահ), 3) Բողդասարեան Սարգիս, 4) Բարխուդարեան Արշակ, 5) Բարսեղեան Յակոբ, 6) Բաւէեան Նիկողայոս բ., 7) Եսայեան Սարգիս, 8) Թումանեան Յարութիւն, 9) Լալայեան Երուանդ, 10) Խաչատրեան Պաւէլ, գեներալ, 11) Խաչատրեան բժ. Վ., 12) Խատատեան Կարապետ, 13) Ղազարեան Յակոբ (քարտուղար), 14) Մելիք-Շահնազարեան Պաւէլ, գեներալ, 15) Մանդակունի Գրիգոր ա. ք., 16) Մելիք-Ջոհրաբեան Ալէքսանդր, 17) Միրաղեան Ֆեդէոն, 18) Յակոբեան Յակոբ, 19) Յարութիւնեան Եսայի, 20) Յարութիւնեան Իսահակ, 21) Յարութիւնեան Սամսոն, 22) Նազարեան Տիգրան, 23) Նաւասարդեան բժշկապետ Բագրատ (նախագահ), 24) Շխեան բժ. Արտաշէս, 25) Ստեփանեան Ալէքսանդր, 26) Վարդանեան Առաքել, 27) Տէր-Աբրահամեան Աբգար, 28) Տէր-Աստուրեան Մարգար, 29) Տէր-Գրիգորեան բժշկապետ Գրիգոր, 30) Տէր-Գրիգորեան Յովհաննէս, 31) Տէր Մարկոսեան Տիգրան, 32) Տէր-Մելքիսեդեկեան Սաբիբէկ:

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ ՄԱՀՎԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

Գաղթ. Գլխաւոր Խորհրդի պաշտօնեաները Խորհրդի փոխ-նախագահ հանգուցեալ Հ. Բ. Առաքելեանի յիշատակը յարգելու համար որոշեցին.

ա) Ցաւակցութիւն յայտնել խորհրդի կողմից հանգուցեալի ընտանիքին:

բ) Ներկայ լինել ամբողջ կազմով շաբաթ օրը հոգեհանգստին.

գ) Յատկացնել որոշ գումար հանգուցեալի անուան բացվելիք ծծկեր երեխաների որբանոցին և

դ) Յանձնարարել ծառայողներից մէկին դամբանական ասել հանգուցեալի թաղման օրը:

—

Թիֆլիսաբնակ ղարաբաղցիները, նպատակ ունենալով յարգել Հ. Առաքելեանի աճիւնը ու յիշատակը, ընտրել են մի յատուկ կոմիտէ՝ բաղկացած հետևեալ անձնաւորութիւններից. տ. տ. Ա. Աթաբէգեան, Մ. Գասպարեան, Մ. Կաֆեան, Ե. Կրասիլնիկեան, Ա. Մելիք-Բէգլարեան, Մ. Յարութիւնեան, Ա. Տէր-Միքայէլեան, պ. պ. Գ. Աւետեան, Մ. Արամեան, Գ. Ահարոնեան, Ռ. Ամբրումեան, Մ. Իսրաելեան, Խ. Խաչատրեան, Պ. Խաչատրեան, Պ. Կաֆեան, Ա. Մելիք-Ազարեան, Պ. Մելիք-Շահնազարեան, Տ. Նազարեան, Թ. Տէր Միքայէլեան, Գ. Ահարոնեան, անդրեադործ Մ. Միքայէլեան և Ք. Թումեան:

Այս կոմիտէն որոշեց հանգուցեալի թաղման օրը բոլոր որբանոցներում և ճաշարաններում առատ հոգեհաց և միրգ տալ:

—

Կովկ. Հայոց Բարեգ. Ընկ. խորհուրդը իր յուլիսի 11 ի նիստում, յոտնկայս յարգելով «Մշակ» լրագրի խմբագիր Համբարձում Առաքելեանի յիշատակը, կայացրեց հետևեալ որոշումները.

1) Խորհրդի ամբողջ կազմով ներկայ լինել ամբիօքին ու թաղմանը և իր նախագահի միջոցով ցաւակցութիւն յայտնել հանգուցեալի այրիին:

2) Թարմ ծաղիկներից պսակ դնել հանգուցեալի դագաղի վրա:

3) Քանի որ Հ. Առաքելեանի թաղումը պէտք է լինի հասարակական-ազգային՝ նրան մասնակցել Ընկերութեան կողմից, թաղման ծախսերին յատկացնելով հինգ հարիւր րուբլի (500 ր.) և

4) Ցաւակցական յայտարարութիւններ տալ թերթերում:

—

Հայոց Դրամատիկական Ընկերութեան ոըհուրդը որոշեց, հանգուցեալ Հ. Առաքելեանի յիշատակը յոտնկայս յարգելուց յետոյ, յայտնել հանգուցեալի այրիին ցաւակցութիւն Ընկերութեան կողմից, ներկայ լինել ամբողջ կազմով հոգեհանգստին և թաղմանը. դնել պսակ հանգուցեալի դագաղի վրա և արտասանել վերջին հրաժեշտի խօսք խորհրդի կողմից մայրենի թատրոնի նախանձախնդիր Հ. Առաքելեանի դագաղի վրա:

—

Թիֆլիսի քահանայական ընդհանուր ժողովը ամսիս 12-ին կայացած նիստում որոշեց հետևեալը.

1) Յոտնկայս յարգել Հ. Առաքելեանի յիշատակը ոտքի կանգնելով և «հոգոցով», 2) Ամբողջ կազմով ներկայ լինել յուղարկաւորութեանը, 3) Գորու գաւառի Կաւթիս Խևի դպրոցին, որը Թիֆլիսի հ. քահանաների հաշւով է պահվում, գումար նուիրել հանգուցեալի յիշատակին. 4) Ընտրեց Ս. քահ. Երզընկեանին հոգևորութեան խղճերի արտայայտիչ լինել:

—

Հայրենակցական միութիւնների վարչութիւնների ընդհանուր ժողովը իր յուլիսի 11 ի նիստում Հ. Առաքելեանի սպանութեան մասին որոշեց. դատապարտել գրչի մարդու վերաբերմամբ կատարված եղեռնագործութիւնը, յայտնել հրապարակով այդ մասին զայրոյթ և հրաւիրել իր անդամներին ներկայ լինել Հ. Առաքելեանի թաղմանը:

—

Երէկ մեր խմբագրատունն այցելեց Մատ. Դերբինեան և Ռ. Սօց.-Դեմ. Բան. Կուսակ. Հայկական Սեկցիայի անունից ցաւակցութիւն յայտնեց թերթիս խմբագրի սպանութեան առիթով: Միաժամանակ նա ներկայացրեց բողոքի հետևեալ բանաձևը.

«Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. Հայկական Սեկցիայի բիւրօն իր յուլիսի 11-ի նիստում որոշեց՝ յայտնել իր խորին վրդովմունքը հայ հրապարակախօս Հ. Առաքելեանի բարբարոսական սպանութեան առիթով: Եթէ ճշմարիտ է, որ այդ նողկալի ոճիրը, ինչպէս գրեթէ ամենքը միաբերան պնդում են, կատարված է քաղաքական հողի վրա, մի բան, որ առաջինը չէ հայկական դժբաղդ իրականութեան մէջ, այն ժամանակ հայ ս.-դ. ֆրակցիան իր եռանդուն բողոքն է յայտնում քաղաքական աւազակների նմանօրինակ վրդովեցուցիչ ոճրագործութեան դէմ և պահանջում է իշխանութիւններից ամենաեռանդուն միջոցների դիմել ոճրագործներին մերկացնելու համար:

«Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. Հայկական Սեկցիայի Բիւրօ»:

—

Երէկ Թիֆլիսի հայ կաթօլիկ համայնքի կողմից խմբագրութեանս ցաւակցութիւն յայտնեցին համայնքի ներկայացուցիչներ Յակ. վ. Կիրակոսեան, պ. պ. Մկրտիչ Օհանեան, Էմ. Կիրակոսեան և Յակ. Սարուխանեան:

—

Ռուսաստանի հայ-կաթօլիկ հոգևոր վարչութեան կողմից Անտոն վ. Գափոյեան երէկ այցելեց մեր խմբագրատունը և խորին ցաւակցութիւն յայտնեց մեզ հասած ծանր կորուստի համար:

—

Կադետական կուսակցութեան երկրային և տեղական կոմիտէն որոշել է ամբողջ կազմով ներկայ լինել թաղմանը և յանձնարարել Ս. Նիկ. Սիբրինին դամբանական խօսք ասելու հանգուցեալ թաղման օրը:

—

Կարսեցիների կողմից թաղման հանդէսին ներկայ է լինելու Առաքել Վարդանեանը:

—

Թիֆլիսի Հայկական Ակումբը (նախկին Ժողովարան) որոշել է Հ. Առաքելեանի թաղման առիթով յետաձգել այսօրվայ ընդհանուր ժողովը անդամների ի նշան սգոյ: Թաղմանը ներկայ կը լինի Ակումբի աւագների խորհուրդը լի կազմով, որից վեց աւագներ՝ պ.պ. Բորիս Ամիրաղեան, Պետրոս Տիգրանեան, Աղ. Բաբալեան, Արտ. Շահվերդեան, Հայկ Տէր-Աստուածատրեան և Սարգիս Ռոստոմեան՝ կը ներկայանան իբրև յատուկ պատգամաւորներ: Սրանցից առաջինը իբրև խորհրդի նախագահ կարտասանէ դամբանական և կը դնէ կենդանի ծաղիկներից պսակ հանգուցեալի դագաղի վրա: Խորհուրդը որոշել է նաև անդամների առաջիկայ ընդհանուր ժողովին առաջարկել Ակումբի միջոցներից ի յիշատակ հանգուցեալի յատկացնել 2000 ր. յօգուտ ծծկեր որբերի:

—

Յուլիսի 12-ին Գ. Մ. Պալովի նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի ժուռնալիստների արհեստակցական միութեան վարչութեան նիստը: Քննութեան է դրված մի շարք անյետաձգելի խնդիրներ, դրանց թւում և տեղական մամուլի աշխատաւորների դրութեան խնդիրը՝ էլէքտրական լոյսը դադարեցնելու հետևանքով: Լսելով ժողովի նախագահի զեկուցումը «Մշակի» խմբագիր Հ. Առաքելեանի սպանութեան մասին, ժողովը հանգուցեալի յիշատակը յարգեց ոտքի կանգնելով և որոշեց. 1) յայտնել իր զայրոյթը հրապարակախօսական և հասարակական գործչի վերաբերմամբ գործադրված բռնութեան առիթով, 2) ցաւակցութիւն յայտնել հանգուցեալի ընտանիքին և «Մշակի» խմբագրութեանը, 3) վարչութեան ամբողջ կազմով ներկայ լինել թաղման հանդէսին և 4) միջոցներ գտնել հանգուցեալ հրապարակախօսի յիշատակը յաւերժացնելու: Ժողովը ի նշան սգի փակեց նիստը՝ առանց միւս խնդիրների քննութեանն անցնելու:

—

Վրաց կառավարութեան կից մամուլի բիւրօն որոշեց. յարգել ողբերգական մահով ընկած հրապարակախօս Հ. Առաքելեանի յիշատակը, ցաւակցութիւն յայտնել հանգուցեալի ընտանիքիս և «Մշակի» խմբագրութեանը և յանձնարարել Ալէքսանդր Ասատիանիին ներկայ լինել հանգուցեալի թաղման հանդիսին:

—

Սօց.-դեմ. Հնչակեան կուսակցութեան «Կենտրոնականի» վարչութիւնը իր յատուկ ներկայացուցչի միջոցով յայտնելով խորին վշտակցութիւն Համբարձում Առաքելեանի, որպէս գրչի յանդուգն զինւորի վրա գործադրված «ժառանգէրեան» բարբարոս միջոցը, այլ և իր խորին նողկանքը գաղափարական պայքարը ոճրագործութեան վերափոխողներին, իր կողմից առանձին ներկայացուցչի յանձնարարում է նաև դամբանական խօսել:

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Հեռագրով)

Գորի, 13 յուլիսի

Ողբում ենք անփոխարինելի կորուստը հասարակական գործչի և հրապարակախօսի յանձին Համբարձում Առաքելեանի, որ հետևողաբար ընկաւ ճշմարտութեան և հայ ժողովրդի պաշտպանութեան համար: Կիրակի օրը կը լինի հանդիսաւոր հոգեհանգիստ:

Գորու եկեղեցու հովւապետ Եղիշէ ա. ք. Տէր-Սահակեան, երեցփոխ՝ Աբգար Բաբալեան

—

(Հեռագրով)

Գանձակ, 12 յուլիսի

Հայ Ժողովրդական Կուսակցութեան Գանձակի կոմիտէն յայտնում է իր խորին զայրոյթը «Մշակի» խմբագիր Համբարձում Առաքելեանի նենգօրէն և գազանօրէն սպանութեան առիթով, մի հրապարակախօսի, որը իր ամբողջ կեանքում ազնւութեամբ և յամառօրէն գործել է յօգուտ հայ ժողովրդի բարօրութեան, որ քիչ դեր չէ խաղացել հայ ժողովրդի հասարակական-կուլտուրական կեանքում, որի համար նա արժանի էր աւելի լաւ բաղդի:

Աններելի չարագործութիւնից վրդովված հասարակական խիղճը պահանջում է որոնել յանցաւորներին և նրանց ենթարկել համապատասխան պատժի:

Կոմիտէի նախագահ Խօջայեան

—

Թիֆլիս, 12 յուլիսի

«Մշակի» երկարամեայ խմբագիր և յայտնի հրապարակախօս ու հասարակական գործիչ Համբարձում Առաքելեանի եղեռնական մահվան առթիւ Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեան վարչութիւնը յայտնում է իր խորին ցաւակցութիւնը «Մշակի» խմբագրութեանը և հանգուցեալի ընտանիքին: Վարչութիւնը յուլիսի 13-ի իր հերթական նիստին որոշեց ամբողջ կազմով ներկայ լինել հանգուցեալի ամբիծքին և թաղմանը:

Նախագահ՝ Հ. Մարտիրոսեան, անդամ-քարտուղար՝ Ե. Յարութիւնեան

—

Թիֆլիս, 12 յուլիսի

Ընկաւ ճշմարտութեան ամենաջերմ պաշտպան կաղնին: Անիրաւ դաւադիրները չը կարողանալով գրչի զօրութեամբ յաղթել մեծ հրապարակախօսին՝ դիմեցին իրանց բիրտ ույժին. չը կայ Առաքելեանը, չը կայ այլևս հայ ժողովրդի պարագլուխներին երևան հանող Առաքելեանը: Սրտի անհուն կսկիծով ցաւում եմ դեռ անժամանակ ակազարդ մեծ տիտանի եղեռնական մահը:

Հանգիստ մեծ ուսուցչին:

Ա. Շալօյեան

—

Ցեմի, 12 յուլիսի

Ցայտնում եմ խմբագրութեանդ իմ խորին ցաւակցութիւնը ձեր խմբագիր Առաքելեանի մահվան առիթով:

Կիպշիձէ

—

Թիֆլիս, 12 յուլիսի

Թիֆլիսի հայ-կաթօլիկաց հոգաբարձական ժողովը իր և համայնքի կողմանէ կը յայտնէ իր խորին ցաւակցութեան զգացումները և կը խառնէ իր վիշտն ևս ձեր բոլորի վշտին հետ մեծ հրապարակախօս, ուղղամիտ հասարակական գործիչ գաղափարական հայի՝ Համբարձում Առաքելեանի սպանման առթիւ: Նոյնպէս կը յայտնէ իր նողանքը անարգ և ստոր ոճրագործներուն հանդէպ:

Հոգաբարձութիւնը յանձնարարեց ժողովըդապետ Յակ. Վ. Կիրակոսեանին, պ. պ. Մկրտիչ Օհանեանին, Յարութիւն Զալդեանին, Յակոբ Սարուխանեանին, Էմմանուէլ Կիրակոսեանին՝ համայնքին կողմանէ ներկայ գտնուել յուղարկաւորութեան սգահանդէսին և առանձին ցաւակցութիւն յայտնել թէ ընտանիքին և թէ «Մշակի» յարգելի խմբագրութեանը: Պսակի փոխարէն կը նուիրէ հարիւր ր. յօգուտ գաղթականաց:

Հայ. կաթ. համայնքի հոգաբարձութիւն

—

(Սամսոն Յարութիւնեանին)

Գանձակ, 12 յուլիսի

Հայ Ժողովրդական Կուսակցութեան Գանձակի կոմիտէն խնդրում է ձեզ իր խորին ցաւակցութիւնը յայտնել գազանօրէն սպանված՝ «Մշակի» խմբագիր Համբարձում Առաքելեանի ընտանիքին և լինել ներկայացուցիչ հանգուցեալի թաղման հանդիսին:

Կոմիտէի նախագահ՝ Խօջայեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ.

Հ. ԱԶԳ. ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

Հայոց Ազգային Խորհուրդը իր արտակարգ նիստում, որ տեղի ունեցաւ յուլիսի 12-ին, որոշեց երեք հոգուց բաղկացած արտակարգ լիազօրութիւններով մի ներկայացուցչութիւն ուղարկել Երևան, տեղում իշխանութիւն կազմակերպելու:

ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիս է եկել Բաթումից թիւրքական մի պատգամաւորութիւն Հակկը փաշայի գլխաւորութեամբ և յուլիսի 12-ին ընդունվեց վրաց կառավարութեան նախագահ Ժորդանիայից երկարատև ունկնդրութեան:

Քննվեցին պետական շատ կարևոր հարցեր:

ԹՈՒՐՔԱՑ ԶՕՐՔԸ

Հաստատ աղբիւրներից տեղեկանում ենք, որ այս օրերս Դիլիջանի վրայով դէպի Գանձակ է մեկնել թիւրքական երեք զօրամաս: Դրանցից առաջինը բաղկացած է եղել 600 հոգուց, լաւ հագնված և զինված, երկրորդ և երրորդ զօրամասերը կազմված են եղել 400 ական հոգուց՝ մաշված հագուստով և գրեթէ անզէն:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Անդր. Հեռ. Գործ.)

ՆԻԿՕԼԱՅ II ԿԵՆԴԱՆԻ Է, ԻՍԿ ԱԼԷՔՍԵՅԸ ՍՊԱՆՎԱԾ

ՍՏՕԿՀՕԼՄ, 12 յուլիսի.—Մեզ հասած նոր լուրերի համաձայն, ռուսական նախկին ցար Նիկօլայ II կենդանի է, բայց նրա որդի Ալէքսէյը սպանված է:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊՍԱԿԻ ՓՈԽԱՐԷՆ

Ստացանք Սօֆիա Արղութեանից՝ Հ. Առաքելեանի դագաղի վրա պսակ դնելու փոխարէն՝ 50 րուբ.՝ յօգուտ հայ որբերի:

Ստացանք Թիֆլիսի հայ-կաթօլիկ համայնքից՝ Հ. Առաքելեանի դագաղի վրա պսակ դնելու փոխարէն՝ 100 ր. յօգուտ հայ գաղթականների:

Ստացանք Դաւիթ Աղբաշեանից՝ Հ. Առաքելեանի դագաղի վրա պսակ դնելու փոխարէն 50 ր.:

Սալօմէ Հէջիբեանը իր սիրելի փեսայ Համբարձում Առաքելեանի դագաղին պսակ դնելու փոխարէն դրել է թաղման կարգադրիչ յանձնաժող... [illegible] ...ութեան տակ 50 րուբլի:

ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ

Հայրենակց. Միութիւնների վարչութիւնների ընդհանուր ժողովը իր՝ ամսիս 11-ի նիստում որոշեց.—համաձայն միութեան նախկին որոշումների՝ իրական քայլեր անել և կովկասեան ազգերի համերաշխութեան գործը աջողեցնելու նպատակով դիմել բոլոր ազգերի մամուլին, որ ձայն բարձրացնեն յօգուտ համերաշխութեան և նիւթական վարձատրութեամբ քաջալերել այդ ուղղութեամբ գործող հրապարակախօսներին ու գործիչներին:

Այս մասին միութիւնը մամուլի մէջ հրատարակելու է առանձին կոչ:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

Կիրակի, յունիսի 14-ին, Հայկական Ակումբի թատրոնում, Ց. Ոսկանեանի օպերետային խումբը կը ներկայացնէ ժողովրդից սիրված «Ասլի և Քեարամ» դրամ. օպերետը 5 արարուածով:

Վրաց կառավարական զօրքերը և ժողգվարդիան վերցրել են Մլէթը՝ Ռազմավիրական ճանապարհի վրա:

Մանգլիսի կոմիսարը հեռագրական միջնորդութիւն է յարուցել վրաց ազգ. խորհրդի առաջ, խնդրելով որ զօրակոչի ենթակայ երիտասարդներին ժամանակամիջոց տրվի դաշտային աշխատանքները աւարտելու:

Շուկայում թարմ մրգերի առատութիւն է: Կեռասը ծախվում է 1 ր. 20 կ.—1 ր. 50 կ., բալին 1 ր.—1 ր. 20 կ., դեղձը 1 ր. 20—1 ր. 50 կ., ծիրանը 60 կոպ., սալորը 60—80 կ., տանձը 70 կ.—1 րուբլի, խնձորը 1 ր. 50 կ., լոբին 1 ր. 40—1 ր. 50 կ., իսկ ձուն հատը 60—70 կ.:

Յուլիսի 11 ին Դաշնակցութեան ակումբում տեղի ունեցաւ պ. Գրս. Յովհաննիսեանի նախագահութեամբ և Գր. Մկրտչեանի քարտուղարութեամբ գաւառի դասատուների ընդհ. ժողով: Վերակազմվեց միութիւնը և ընտրվեց միայուն վարչութիւն 5 հոգուց բաղկացած—Ռ. Իսկէնդէրեան, Յով. Միրզոյեան, Ս. Գալստեան, Գր. Մկրտչեան, Վահ. Ումրշատեան: Ժողովը որոշեց կօոպտացիայով հրաւիրել պ. Թադ. Խզմալեանին, օր. Բաբալեանին և Գրս. Յովհաննիսեանին: Վարչութեան գրասենեակը գտնվում է Արամեանցի շէնքում, № 23 սենեակում, և բաց է ժ. 11—1-ը և 4—5 ը:

Արտասահմանում հաց գնելու խնդրի մասին վրաց կառավարութիւնը որոշեց կազմել յատուկ յանձնաժողով, որի մէջ մտնելու են պարենաւորման, երկրագործութեան և առևտրի մինիստրները: Այս յանձնաժողովին էլ յանձնվելու է կազմակերպել հացի գնումը արտասահմանում:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԿՕԼԼԵԳԻԱ

Հրատարակիչ՝ ԱՇԽԱՏԱԿԻՑՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲ

Типографія «ЭКОНОМІЯ» Тифлисъ